

Tyskrusserne uten håp

— Vårt folk har nesten mistet håpet. Flere millioner tyskere spredt over hele det tidligere sovjetlandet føler seg hjemløse, fastslår Viktor Weiz, redaktør av den tyskspråklige Moskva-avisen Neues Leben.

Aftenpostens korrespondent
HALVOR TJØNN

Moskva.

— Hvis ikke russiske myndigheter går med på å gjenopprette en selvstyrt tysk republikk, vil hele folkegruppen forlate Russland, sier Viktor Weiz.

Neues Leben er blant de desidert minste aviser i Moskva. Med ikke mer enn 54 000 i opplag strever den med å holde hodet over vannet. Fremtiden til avisen avhenger av hvordan det går med den tyske befolkningsgruppen i det tidligere Sovjetunionen. Sjefredaktør Weiz, som er født og oppvokst i det fjerne Kasakhstan, antar at skjebnen til de flere millioner tyskrussere blir avgjort innen de nærmeste få år.

Dramatisk historie

Sammen med sine øvrige medarbeidere i avisen er Weiz representant for en befolkningsgruppe med en ekstraordinær, dramatisk historie. På 1700-tallet innbød russiske myndigheter tyske bønder til å dyrke opp folketomme russiske sletter. Ved inngangen til dette århundre var tysk-russere en veletablert befolkningsgruppe i tsar-riket. Ved siden av landsbyboere og bønder omkring Volga talte gruppen et stort antall forretningsmenn og intellektuelle. Før annen verdenskrig utkom hele 120 tyskspråklige aviser i Sovjetunionen. Såvel enkelte landdistrikter som hele bydelene var preget av tysk språk og kultur.

Stalin-henrettelser

Hitters angrep på Sovjetunionen i juni 1941 satte nesten punktum for tyskrussernes historie. Så å si samtlige intellektuelle av tysk avstammning ble henrettet av Stalins hemmelige politi. En tredjedel av befolkningsgruppen havnet i Gulag. De som overlevde, ble spredt rundt omkring i Sovjetunionens utkanter: Sibir, Kasakhstan, Tadsjikistan og Kirgistan. Den selvstyrte volga-tyske republikken i det sentrale Russland ble slettet fra kartet.

Kasakhstan

I dag lever mellom en halv og en million etniske tyskere i Kasakhstan og rundt 100 000 i Kirgistan. For øvrig er befolkningsgruppen spredt over hele det tidligere Sovjetunionen. Offisielle tall går ut på at det til sammen i den tidligere unionen lever to millioner tyskere. I lokalene til Neues Leben får vi oppgitt at antallet er langt høyere. Teller man samtlige med tyske røtter, kommer man

Sjefredaktør Viktor Weiz sammen med en av sine medarbeidere, Waltraut Schlike, i avisen Neues Leben i Moskva. Avisen ble stiftet i 1926 og var inntil for et par år siden underlagt kommunistpartiets sentralkomité. Nå er den et uavhengig organ for den tyske befolkningsgruppen i de tidligere sovjetrepublikkene. (Foto: Halvor Tjønn)

opp i mellom fem og seks millioner mennesker, hevdes det.

Fordi den tysktalende befolkningsgruppen ble spredt for alle vinder og alle tyskspråklige institusjoner stengt, har man hatt store vanskeligheter med å holde på eget språk og egen kultur. Ofte kan det bare være familienavnet som avslører den tyske avstammningen. Mange russlandstyskere kan ikke mer enn noen få ord tysk.

— I dag er det få foreldre som snakker tysk med sine barn. Det er typisk at kun ett innlegg ble holdt på tysk under den store kongressen for tyskrussere som nylig ble avholdt i Moskva. Utsendingen fra den tyske regjering, statssekretær Waffenschmidt, talte på tysk. Alle vi andre snakket russisk, forteller redaktør Weiz.

Ønsker å utvandre

Den tyskrussiske kongressen i slutten av forrige måned var sammensatt av representanter for de aller fleste tyske bosettinger i det tidligere Sovjetunionen. Blant deltagerne var det et massivt flertall til fordel for utvandring fra Russland og de tidligere sovjetrepublikkene. I løpet av så kort tid som mulig bør hele den tyske befolkningsgruppen få anledning til å bosette seg innenfor grensene til det gjenfrente Tyskland, mente de fleste deltagerne på kongressen.

Et sterkt mindretall av tyskrusserne er imidlertid motstandere av denne linjen. Sjefredaktør Weiz er blant dem som mener at det ikke bør oppmuntres til videre emigrasjon. — I Tyskland bor det allerede 80 millioner tyskere. Vi er ikke særlig velkommen der, og dette gjorde statssekretær Waffensch-

midt klinkende klart da han opptrådte på vår kongress. Om vi reiser til Tyskland, betyr det samtidig en slutt på vår over 200 år lange historie. Selv om vi er blitt behandlet som stebarn av Mor Russland, er det likevel her vi hører hjemme, argumenterer han.

Men sjefredaktøren og andre motstandere av utvandring ser ut til å kjempe mot tiden. Utvandringen er i dag så høy at mange tysktalende landsbyer nesten er tømt for folk. — Min egen far er blant dem som føler problemet på kroppen. Der han bor i Kasakhstan er alle naboene reist. Han føler en knugende ensomhet. Til slutt reiser kanskje også han, sier Weiz.

Nasjonalisme

Et hovedproblem for den tyske befolkningsgruppen er at de på grunn av Stalins politikk for en stor del i dag bor i de ikke-russiske republikker. Tidligere klarte man seg bra om man behersket russisk og tysk. Nå begynner de nye republikkmyndighetene å stille krav om at man skal lære seg henholdsvis tadsjikisk, kirgisisk eller kasakhisk.

Alle offentlige dokumenter blir utstedt på det lokale språk, og man vil ikke få en offentlig stilling uten å beherske det. For etniske tyskere blir dette en uholdbar situasjon, ettersom de har store nok problemer med å holde på sitt eget språk. Den nye nasjonalistiske bølge i Sentral-Asia bidrar dermed til å drive tyskerne ut.

— Hovedsaken for oss er derfor at vi får vårt eget område innenfor Russlands grenser, der vi kan opprette våre egne skoler og universiteter og dyrke vår kultur. Boris Jeltsins regjering har

erklært at man ønsker at vi forblir her i Russland. Men de forslag regjeringen er kommet med om bosettingsområder, har vi ikke kunnet ta alvorlig i det hele tatt. Hva vi ønsker er primært å komme tilbake til Volga og gjenopprette den volga-tyske republikken, sier Weiz.

Königsberg

— Men en annen mulighet gjenstår, bryter hans medarbeider Nora Pfeffer inn. — Vi bærer på en drøm om Königsberg, det området som i dag går under navnet Kaliningrad-regionen. Dette området er det gamle tyske Øst-Preussen og ligger i dag inneklemt som en russisk enklave mellom Polen og Litauen. Bare ved at vi får anledning til å slå oss ned i Øst-Preussen vil vår befolkningsgruppe på lengre sikt kunne unngå å bli assimiliert av større folkeslag, sier hun.

6000 tyskrussere har den siste tiden slått seg ned i Øst-Preussen. De fleste av dem driver gårdsbruk, opplyser hun. Ved Volga bor det millioner av russere, som med alle midler vil motsette seg at det noensinne på nytt oppstår en volga-tysk republikk. Øst-Preussen har derimot ingen egentlig innfødt befolkning. Tyskerne som bodde der ble fordrevet i 1944-45, russerne som holder til der i dag er for en stor del knyttet til militærapparatet og rustningsindustrien, sektorer som uansett må trappe kraftig ned i det nye Russland.

— To millioner tyskrussere i Øst-Preussen kan bli en bro mellom Tyskland og Russland, mellom vest og øst. Kanskje er det bare en drøm at vi noensinne skal få lov til å slå oss ned der. Men det er i alle fall en vakker drøm, konstaterer Nora Pfeffer.